

**BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO BỘ VĂN HÓA, THỂ THAO VÀ DU LỊCH
VIỆN VĂN HÓA NGHỆ THUẬT QUỐC GIA VIỆT NAM**

Vũ Thị Bích Duyên

**VAI TRÒ TỰ QUẢN CỦA CỘNG ĐỒNG
TRONG VIỆC BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY DI SẢN VĂN HÓA
DÒNG HỌ TIÊN CÔNG Ở TỈNH QUẢNG NINH**

Ngành: Quản lý văn hoá

Mã số: 9229042

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ QUẢN LÝ VĂN HÓA

Hà Nội – 2023

Công trình được hoàn thành tại:
VIỆN VĂN HÓA NGHỆ THUẬT QUỐC GIA VIỆT NAM
BỘ VĂN HÓA, THỂ THAO VÀ DU LỊCH

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Nguyễn Xuân Hồng

Phản biện 1:

Phản biện 2:

Phản biện 3:

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng đánh giá luận án cấp Viện
Họp tại: **Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam**
Số 32, phố Hào Nam, phường Ô Chợ Dừa, quận Đống Đa, Hà Nội
Vào hồi.... giờ....., ngày.....tháng.....năm.....

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam;

- Thư viện Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam.

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Quảng Ninh là một tỉnh có bề dày lịch sử dựng nước và giữ nước và có kho tàng di sản văn hóa hết sức đặc sắc, trong đó có di sản văn hóa của các dòng họ Tiên Công. Trong lịch sử các dòng họ Tiên Công ở nơi đây, việc lập làng xã thường gắn kết theo dòng họ, chẳng hạn như họ Vũ Tam; họ Hoàng; họ Dương; họ Lê... Trường hợp trên cho thấy, cộng đồng làng xã ở đây cùng chính là cộng đồng dòng họ. Mỗi dòng họ lại có một kho tàng di sản văn hóa của mình hết sức đặc sắc, được trao truyền cho các thế hệ từ xưa đến nay. Tuy nhiên, với sự biến động của xã hội hiện đại, vai trò của cộng đồng, dòng họ trong bảo tồn và phát huy di sản văn hóa ngày càng trở nên quan trọng và đầy thách thức. Do vậy, nghiên cứu về vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo tồn di sản văn hóa của dòng họ Tiên Công là một việc làm cần thiết và có ý nghĩa khoa học.

Nghiên cứu về vai trò của cộng đồng, dòng họ trong đời sống xã hội đã thu hút sự quan tâm của giới nghiên cứu thuộc các lĩnh vực sử học, dân tộc học/nhân học, xã hội học, văn hoá học,... Các nhà nghiên cứu tuy có góc nhìn khác nhau, tựu chung lại đều nhằm miêu thuật, luận giải những biểu hiện của văn hóa cộng đồng, dòng họ trong không gian mà nó sinh tồn. Chưa có nhiều công trình nghiên cứu, khai thác triệt để từ góc nhìn quản lý văn hóa để làm rõ hơn vai trò tự quản của cộng đồng (bao gồm cả những mặt tích cực, những mặt con lặt hậu, bảo thủ...) với tư cách là chủ thể của quá trình sáng tạo, lưu giữ, phát huy những giá trị của di sản dòng họ trong xã hội đương đại. Chưa có nhiều công trình nghiên cứu bài bản về vai trò của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy di sản dòng họ, cho nên chúng ta cũng chưa hiểu biết nhiều về quản lý di sản văn hóa từ cấp độ cộng đồng.

Các dòng họ Tiên Công là hiện tượng xã hội tiêu biểu “độc nhất vô nhị” không chỉ ở Quảng Ninh mà trong phạm vi toàn quốc. Họ là chủ nhân của vùng đất Quảng Yên (Quảng Ninh) ngày nay với những giá trị di sản văn hóa độc đáo, tất cả đều tạo nên nét riêng cho không

gian lịch sử văn hóa ở vùng đất này. Di sản văn hóa dòng họ Tiên Công là một tiểu hệ thống trong di sản văn hóa dân tộc Việt Nam. Điều mà chúng tôi quan tâm ở đây chính là vai trò của cộng đồng, dòng họ trong quá trình sáng tạo, khai thác, sử dụng những di sản mà chính họ làm ra trong xã hội đương đại. Việc nhận diện, đánh giá đầy đủ không gian lịch sử, văn hóa Quảng Ninh, trong đó có di sản văn hóa dòng họ Tiên Công sẽ góp một phần vào việc phát triển kinh tế - xã hội và chính sách bảo tồn di sản văn hóa tại địa phương.

Đất nước hội nhập quốc tế là một xu thế có tính khách quan, mở ra hướng phát triển kinh tế xã hội hiện đại. Tỉnh Quảng Ninh những năm gần đây đã có nhiều chuyển biến tích cực trong nhận thức về di sản văn hóa, quản lý di sản văn hóa, đặc biệt là vai trò tự quản của cộng đồng về di sản văn hóa dòng họ gắn với sự phát triển chung của đất nước. Nhờ đó mà DSVH được đầu tư, trùng tu, bảo tồn, phát huy đáng kể, không chỉ là các di tích quốc gia trên địa bàn tỉnh, mà còn có những di tích, lễ hội...thuộc dòng họ. Tuy nhiên, về phương diện tự quản của cộng đồng, bên cạnh những mặt mạnh còn có cả những mặt tiêu cực, hạn chế mà chúng ta chưa lường hết được.

Những năm gần đây, kinh tế người dân được nâng cao, đồng thời cũng xuất hiện một xu hướng chuyển biến khá mạnh mẽ về đời sống tâm linh, sinh hoạt tín ngưỡng thờ cúng tổ tiên, hướng về cội nguồn, dòng họ/dòng tộc trở nên sinh động hơn, thậm chí có phần thái quá. Tiếp cận từ vai trò tự quản của cộng đồng cho thấy việc lưu giữ, thống kê, đánh giá chất lượng, số lượng loại hình di sản văn hóa dòng họ cũng còn những hạn chế, đôi khi còn dễ di sản hư hại, mất mát. Mặt khác, một số văn bản pháp quy về lĩnh vực văn hóa còn những bất cập, chưa quy định cụ thể, rõ ràng về phân cấp quản lý đối với các loại hình di sản văn hóa cộng đồng. Di sản văn hóa nào cũng biến đổi theo thời gian, không gian. Quá trình ấy nó cũng bộc lộ những vấn đề tiêu cực, hạn chế níu kéo quá trình phát triển. Vì thế, việc đánh giá thực trạng vai trò tự quản của cộng đồng, dòng họ đối với việc bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ Tiên Công là rất cần thiết.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu

Thông qua việc khảo sát, đánh giá thực trạng vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở Quảng Ninh, luận án nhằm làm rõ những vấn đề đặt ra, đề xuất định hướng và giải pháp góp phần nâng cao vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở Quảng Ninh hiện nay.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Tổng quan tình hình nghiên cứu, hệ thống hóa cơ sở lý luận liên quan đến di sản văn hóa dòng họ, quản lý di sản văn hóa dòng họ, vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ.

- Khảo sát, đánh giá thực trạng vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở tỉnh Quảng Ninh.

- Nhận diện những vấn đề đặt ra, làm rõ định hướng và đề xuất các giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công hiện nay.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận án là vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở tỉnh Quảng Ninh.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Phạm vi nội dung nghiên cứu: Trong khuôn khổ có hạn, luận án giới hạn nghiên cứu tập trung vào những di sản văn hóa tiêu biểu như: nhà thờ họ, gia phả, sắc phong, long ngai, bài vị, hoành phi, câu đối, nghệ thuật dân gian, các nghi lễ, lễ hội, phong tục, tập quán... (thống kê đầy đủ những nội dung như phần thực trạng đã khảo sát).

Phạm vi thời gian: Việc nghiên cứu, khảo sát, đánh giá thực trạng vai

trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công trên địa bàn tỉnh Quảng Ninh được tiến hành từ năm 2017 đến nay, khi lễ hội Tiên Công được ghi danh vào danh mục Di sản văn hóa phi vật thể quốc gia. *Phạm vi không gian*: Luận án nghiên cứu, khảo sát về vai trò tự quản của cộng đồng đối với di sản văn hóa dòng họ Tiên Công trên địa bàn tỉnh Quảng Ninh, tập trung tại thị xã Quảng Yên với các nghiên cứu trường hợp (case study) là các xã phường Yên Hải, Cẩm La, Phong Cốc, Liên Vị.

4. Câu hỏi và giả thuyết nghiên cứu

4.1. Câu hỏi nghiên cứu

- Di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở Quảng Ninh có giá trị như thế nào?

- Thực trạng vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở tỉnh Quảng Ninh thời gian qua như thế nào?

- Những vấn đề gì đặt ra đối với việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở tỉnh Quảng Ninh hiện nay? Cần có những định hướng và giải pháp gì để góp phần nâng cao hiệu quả vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở địa phương trong thời gian tới?

4.2. Giả thuyết nghiên cứu

- Với lịch sử hình thành và phát triển hơn 5 thế kỷ quai đê, lấn biển, mở đất, lập làng tại nơi địa đầu ở vùng đất Quảng Ninh, các dòng họ Tiên Công đã để lại một di sản văn hóa dòng họ độc đáo, khác biệt so với các dòng họ khác, được thể hiện ở hệ thống các di sản văn hóa vật thể và phi vật thể phong phú.

- Trong thời gian qua, việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công được tiến hành chủ yếu nhờ vai trò của cộng đồng. Công việc này đã đạt nhiều kết quả khả quan, tuy nhiên, bên cạnh đó vẫn còn một số hạn chế, bất cập cần khắc phục, cải thiện.

- Để góp phần nâng cao hiệu quả vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên

Công hiện nay cần có một hệ thống các giải pháp đồng bộ, thiết thực, khả thi, đáp ứng đúng nhu cầu của cộng đồng, cũng như phù hợp với xu thế phát triển kinh tế - xã hội của địa phương.

5. Cách tiếp cận và phương pháp nghiên cứu

5.1. Cách tiếp cận

Luận án nghiên cứu về vai trò tự quản của cộng đồng, nên cách tiếp cận chủ đạo của luận án là cách tiếp cận của khoa học Quản lý văn hóa. Bên cạnh đó, luận án sử dụng thêm cách tiếp cận liên ngành của Văn hóa học để hỗ trợ trong các nội dung nghiên cứu liên quan.

5.2. Phương pháp nghiên cứu

Để đạt được mục đích nghiên cứu đề ra và giải quyết các nhiệm vụ nghiên cứu nêu trên, luận án sử dụng các phương pháp nghiên cứu như sau: *Phương pháp tổng hợp và phân tích tài liệu thứ cấp, Phương pháp quan sát tham dự, Phương pháp phỏng vấn sâu và phỏng vấn nhóm, Phương pháp thống kê, Phương pháp so sánh.*

6. Đóng góp của luận án

6.1. Về mặt khoa học

Kết quả nghiên cứu của luận án sẽ góp phần bổ sung và hoàn thiện thêm những vấn đề lý luận về văn hóa dòng họ, quản lý di sản văn hóa dòng họ, vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ nói chung, di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở Quảng Ninh nói riêng. Luận án cũng góp phần minh chứng và phát triển thêm một số nội dung của lý thuyết vai trò trong ứng dụng vào nghiên cứu hoạt động tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ.

6.2. Về mặt thực tiễn

Luận án cung cấp những cứ liệu thực tiễn về vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công tại địa bàn tỉnh Quảng Ninh, mà cụ thể là tại 4 xã ở thị xã Quảng Yên. Trên cơ sở đó luận án đề xuất một hệ thống giải pháp có giá trị tham khảo đối với công tác quản lý, nghiên cứu và giảng dạy trong những vấn đề liên quan.

7. Kết cấu của luận án

Luận án ngoài Mở đầu (08 trang), Kết luận (05 trang), Tài liệu tham khảo (16 trang), Phụ lục (102 trang) được kết cấu 3 chương: Chương 1: Tổng quan tình hình nghiên cứu, cơ sở lý luận và địa bàn nghiên cứu (46 trang). Chương 2: Thực trạng vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở Quảng Ninh (77 trang). Chương 3: Những vấn đề đặt ra, định hướng và giải pháp nâng cao vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở Quảng Ninh (29 trang).

Chương 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU, CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ ĐỊA BÀN NGHIÊN CỨU

1.1. Tổng quan tình hình nghiên cứu

1.1.1. Nhóm công trình về lịch sử văn hóa và vai trò của cộng đồng, dòng họ

Qua khái quát một số công trình nghiên cứu tiêu biểu cho thấy: Thứ nhất, tùy những cấp độ nghiên cứu khác nhau, các nhà nghiên cứu ở phương Tây cũng như phương Đông và ở Việt Nam, từ xưa đến nay đều có quan điểm chung rằng cộng đồng theo quan hệ huyết thống là một hiện tượng lịch sử - xã hội đặc biệt, phổ quát của nhân loại. Loại hình cộng đồng này là dấu hiệu quan trọng đánh dấu bước phát triển của xã hội loài người từ nông nghiệp đến văn minh. Thứ hai, các công trình về vai trò của cộng đồng, nhìn chung đều tập trung đề cập tới những vấn đề cơ bản: (1) *Vai trò chủ động, tích cực của cộng đồng* trong việc bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa của cộng đồng; (2) *Những lợi ích kinh tế* của cộng đồng gắn kết với truyền bá về vùng đất, văn hóa, con người thông qua các hoạt động văn hóa cộng đồng. Mặt khác, các công trình nghiên cứu về vai trò cộng đồng đều có một điểm chung thống nhất, khẳng định: tự quản cộng đồng về bảo vệ, phát huy giá trị di sản văn hóa là mô hình hợp lý nhất, bởi chính họ là chủ thể sáng tạo ra di sản đó.

1.1.2. Nhóm công trình về chính sách quản lý di sản văn hóa

Các công trình về chính sách quản lý di sản văn hóa đã đề cập đến sự tác động của chính sách, của Luật di sản văn hóa, và sự chỉ đạo, định hướng của mỗi nhà nước. Tuy nhiên, ở Việt Nam các chính sách văn hóa đôi khi chưa có những chính sách phù hợp với từng cộng đồng để khuyến khích vai trò chủ động của cộng đồng, các bên tham gia, cũng như sự hài hòa về lợi ích của các bên để cả hệ thống quản lý vận hành một cách hiệu quả.

1.1.3. Nhóm công trình nghiên cứu liên quan đến địa bàn nghiên cứu

Các công trình nghiên cứu về Quảng Yên, rộng hơn là tỉnh Quảng Ninh, bao gồm nhiều phương diện, lĩnh vực cũng rất phong phú đa dạng. Các công trình nghiên cứu về vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa bước đầu có khởi sắc; các công trình phát huy di sản văn hóa gắn kết với du lịch cộng đồng địa phương có phần nổi trội hơn. Công trình về các dòng họ Tiên Công cũng rất nhiều nhưng chỉ là những bài viết nghiên cứu về lịch sử hình thành, giá trị DSVH dòng họ, lễ hội Tiên Công... nhưng chưa có công trình nào nghiên cứu về vai trò của cộng đồng với việc bảo tồn và phát huy giá trị DSVH các dòng họ Tiên Công... chính vì vậy nghiên cứu sinh đã lựa chọn đề tài *Vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa các dòng họ Tiên Công ở Quảng Ninh* là đề tài nghiên cứu luận án của mình.

1.1.4. Nhận xét, đánh giá về tình hình nghiên cứu và những vấn đề luận án cần tiếp tục nghiên cứu

Trên cơ sở tham khảo, kế thừa những thành tựu nghiên cứu đi trước, NCS sẽ tập trung làm rõ và bổ khuyết những khoảng trống trong nghiên cứu ở các vấn đề như sau: *Một là*, làm sâu sắc và đầy đủ hơn cơ sở lý luận về di sản văn hóa dòng họ, quản lý di sản văn hóa dòng họ, vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ. *Hai là*, nhận diện những giá trị nổi bật của di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở tỉnh Quảng Ninh cả trên phương diện di sản văn hóa vật thể lẫn di sản văn hóa phi vật thể. *Ba*

là, tìm hiểu, đánh giá thực trạng vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở tỉnh Quảng Ninh thời gian vừa qua. *Bốn là*, tìm ra những giải pháp thiết thực góp phần nâng cao hiệu quả vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở tỉnh Quảng Ninh trong thời gian tới.

1.2. Cơ sở lý luận

1.2.1. Các khái niệm

NCS thống nhất việc sử dụng các khái niệm mang tính thao tác cơ bản để thống nhất hướng tiếp cận chung cho toàn luận án. Các khái niệm được thống nhất trong phần này bao gồm: tự quản cộng đồng, dòng họ, văn hóa, văn hóa dòng họ, di sản văn hóa và di sản văn hóa dòng họ, bảo tồn và phát huy.

1.2.2. Một số quan điểm về bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ

Hiện nay đang tồn tại ba quan điểm bảo tồn di sản văn hóa, đó là: *bảo tồn nguyên vẹn, bảo tồn trên cơ sở kế thừa và bảo tồn phát triển*. Tóm lại, quan điểm bảo tồn và nguyên tắc bảo tồn di sản có mối quan hệ chặt chẽ, tương tác lẫn nhau. Nguyên tắc đóng vai trò quan trọng trong việc bảo tồn và phát huy di sản văn hóa, qua đó cho thấy rằng các giá trị và sự độc đáo của di sản được bảo vệ và được thế hệ tương lai thừa kế, phát triển.

1.2.3. Lý thuyết vận dụng trong luận án

NCS sẽ tiến hành phân tích, đánh giá thực trạng hoạt động quản lý Để thực hiện mục đích nghiên cứu và giải quyết các nhiệm vụ nghiên cứu của luận án, NCS lựa chọn lý thuyết vai trò làm nền tảng trong quá trình triển khai nghiên cứu.

1.3. Khái quát về các dòng họ Tiên Công và địa bàn nghiên cứu

1.3.1. Khái quát dòng họ Tiên Công và việc hình thành làng xã

1.3.1.1. Lịch sử các dòng họ Tiên Công: Cùng với hệ thống di tích nhà thờ họ là các sinh hoạt văn hóa, tôn giáo tín ngưỡng diễn ra trong các dòng họ, làm cho diện mạo của đời sống văn hóa ở Hà Nam

phong phú, đa dạng mà tư tưởng chủ đạo cho tất cả các hoạt động ấy chính là *uống nước nhớ nguồn, ăn quả nhớ kẻ trồng cây*. Những dòng họ ở Quảng Yên còn lưu giữ được nhiều phong tục, tập quán, những nét văn hóa cổ xưa và hiện nay cũng tham gia một cách tích cực vào quá trình xây dựng đời sống văn hóa ở đây.

1.3.1.2. Lịch sử hình thành làng xã: Ở Quảng Yên thì xã, làng và thôn như nhau, ngang nhau và cùng địa giới hành chính. Chính vì vậy cộng đồng làng xã cũng chính là cộng đồng các dòng họ Tiên Công. Đây cũng là nét đặc trưng trong việc hình thành làng xã ở Quảng Yên có lẽ xuất phát từ phương thức khai canh tập thể từ 17 vị Tiên Công đến quai đê lấn biển- hình thức khai canh tập thể này các gia đình cùng đến khai hoang lập làng, đất khẩn hoang được chia đều cho các thành viên trong nhóm cho nên trong tâm lý của họ luôn có tâm lý cào bằng, ngang bằng nhau.

1.3.1.3. Quan hệ làng - dòng họ và những giá trị văn hóa tiêu biểu

Từ truyền thống đến hiện đại, mối quan hệ giữa cộng đồng làng xã với dòng họ/ dòng tộc có vai trò rất quan trọng trong tổ chức xã hội. Mối quan hệ giữa làng xã và dòng họ có ý nghĩa quan trọng đặc biệt là phát triển cộng đồng và duy trì và phát huy giá trị di sản văn hóa do chính cộng đồng làng xã, dòng họ sáng tạo ra mà cụ thể cộng đồng làng xã ở đây chính là cộng đồng các dòng họ Tiên Công.

1.3.2. Khái quát về địa bàn nghiên cứu

1.3.2.1. Vị trí địa lý: Do các dòng họ Tiên Công đến khai phá vùng đất Quảng Yên, Quảng Ninh trong đó Quảng Yên được chia làm hai vùng rõ rệt là Vùng Hà Nam và vùng Hà Bắc và các dòng họ trong phạm vi nghiên cứu của luận án tập trung chủ yếu ở các phường Yên Hải, Phong Cốc, Cẩm La và Liên Vị cũng phân bố chủ yếu ở vùng Hà Nam nên cũng mang những nét đặc thù chung về vị trí địa lý, địa hình, khí hậu chung của vùng Hà Nam.

*1.3.2.2. Khí hậu, địa hình: **Khí hậu:*** mang đặc trưng khí hậu của vùng ven biển, chịu tác động trực tiếp của khí hậu nhiệt đới ẩm gió mùa. ***Địa hình:*** Ngày nay, vùng đất này đã được mở rộng và có

hệ thống đê biển bao bọc có tác dụng ngăn chặn sự bồi tụ của sông biển.

1.3.2.3. Điều kiện kinh tế: Điều kiện khí hậu nơi đây có ảnh hưởng lớn tới sự hình thành của các ngành nghề kinh tế của cư dân. Ngoài nông nghiệp là ngành kinh tế chủ đạo thì các xã ở Hà Nam còn phát triển nhiều ngành nghề khác để phục vụ cho sự phát triển kinh tế của địa phương.

1.3.2.4. Đời sống văn hóa: Ngày nay khi đến với Hà Nam chúng ta không chỉ thấy sự đổi mới, khởi sắc về mặt kinh tế xã hội. Trong đời sống văn hóa của người dân nơi đây các sinh hoạt văn hóa phong phú và đa dạng nhưng vẫn bảo tồn được nhiều nét văn hóa truyền thống cổ truyền của vùng đồng bằng Bắc Bộ với hệ thống các di tích có giá trị lịch sử văn hóa, kiến trúc nghệ thuật, hàng ngàn hiện vật có giá trị lịch sử, nghệ thuật cao; là nơi bảo tồn và phát huy được hàng trăm di sản văn hóa vật thể và phi vật thể lâu đời của ông cha ta để lại với các lễ hội đặc biệt, các phong tục tập quán, các trò chơi dân gian, các món ăn đặc sản và những kinh nghiệm quai đê lấn biển như các di tích lịch sử văn hóa, đình, chùa.

Tiểu kết

1. Trong chương 1 của luận án, tác giả đã giới thiệu khái quát các công trình nghiên cứu liên quan đến đề tài luận án, đánh giá, nhận diện những mặt đã đạt được, những mặt còn bỏ ngỏ của các công trình, từ đó xác định rõ hơn nhưng vấn đề cần nghiên cứu, định hình cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu phù hợp đối với đề tài luận án. 2. Trên cơ sở làm rõ những vấn đề lý luận liên quan đến luận án, NCS sử dụng lý thuyết vai trò làm nền tảng để triển khai đề tài. 3. Tổng quan về vùng đất, con người ở Quảng Yên là tiền đề cho cơ sở thực tiễn của luận án. Qua đó giúp cho người nghiên cứu xác định rõ vùng đất, địa lý, môi trường; điều kiện kinh tế, văn hóa - xã hội, những thông tin về dân số, lịch sử và vấn đề độc đáo của địa bàn nghiên cứu; đồng thời còn nắm bắt được sự tương tác giữa các vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ Tiên Công ở Quảng Yên và dự báo xu hướng vận động phát triển của nó trong những năm tới.

Chương 2

**THỰC TRẠNG VAI TRÒ TỰ QUẢN CỦA CỘNG ĐỒNG
TRONG VIỆC BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY DI SẢN VĂN HÓA
DÒNG HỌ TIÊN CÔNG Ở QUẢNG NINH**

2.1. Di sản văn hóa các dòng họ Tiên Công

2.1.1. Di sản văn hóa vật thể

2.1.1.1. *Nhà thờ họ*: thuộc loại hình di tích lịch sử - văn hóa và có các giá trị về mặt lịch sử, về văn hóa mà còn mang giá trị nghệ thuật độc đáo.

2.1.1.2. *Mộ tổ*: Trong tâm thức của các thành viên mỗi dòng họ, các vị Tiên Công có vai trò vị trí vô cùng quan trọng. Chính vì vậy việc coi sóc phần mộ của tổ tiên cũng là một công việc quan trọng trong các hoạt động của dòng họ.

2.1.1.3. *Các di tích khác liên quan đến các dòng họ Tiên công*

* *Hồ Mạch*: là di tích gắn liền với sự tích 17 vị Tiên Công đến khai hoang lập làng, hình thành vùng đất Hà Nam, có mạch nước ngọt tự nhiên. * *Tiên Công (Miếu Tiên Công)*: là một công trình tưởng niệm danh nhân dựng nước, được xây dựng trên mảnh đất đầu tiên trong công cuộc khai khẩn của các vị Tiên Công.

2.1.1.4. *Ruộng họ và quỹ họ*

* *Ruộng họ*: làng tồn tại hình thức ruộng công còn gọi là công điền do nhà nước sở hữu thực chất là của làng xã, làng chia ruộng cho dân theo xuất đinh. * *Quỹ họ*: Nguồn thu chủ yếu của quỹ họ là do con cháu trong dòng họ tự nguyện đóng góp vào các dịp tế tổ đầu xuân, hoặc do các mạnh thường quân cúng tiến, ngoài ra còn thu theo định kỳ năm theo xuất đinh của dòng họ.

2.1.2. Di sản văn hóa phi vật thể

2.1.2.1. *Giỗ họ, họp họ*: * *Giỗ họ*: Mỗi họ đều có ngày giỗ riêng trừ một số họ đã mất gia phả không xác định được ngày giỗ của Thủy tổ dòng họ. * *Họp họ*: Tất cả các cuộc họp trong các dòng họ thường có sự thống nhất cao giữa các thành viên dự họp.

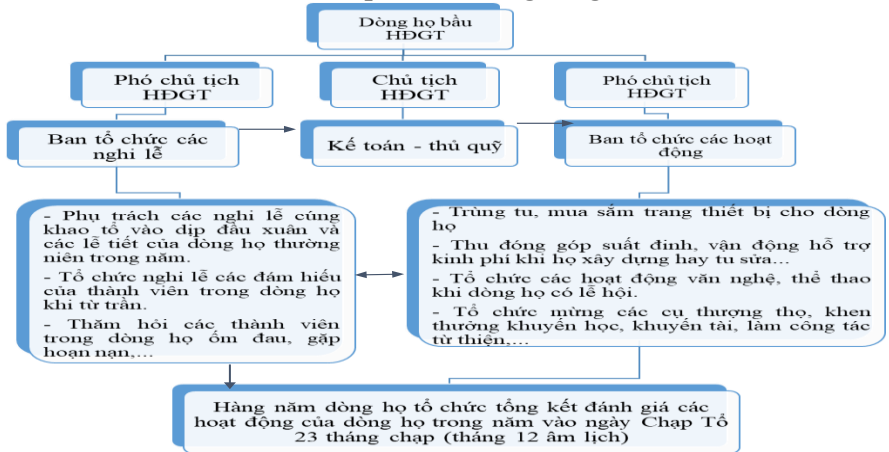
2.1.2.2. *Lễ hội Tiên công*: Hàng năm nhân dân mở hội, lúc đầu gọi là Hội “Thập cửu Tiên Công”, nhưng sau này gọi là Lễ hội Tiên

Công. Sau lễ hội Tiên Công người dân cả vùng đảo Hà Nam mới thực sự bước vào mọi hoạt động sản xuất của năm mới và các hoạt động của cuộc sống thường nhật với niềm tin họ sẽ được phù trợ, tiếp thêm sức mạnh để tiếp tục sự nghiệp xây dựng quê hương mà các Tiên Công đã để lại.

2.1.2.3. Một số truyền thống dòng họ: Truyền thống tôn ti trật tự, Truyền thống tương trợ, Truyền thống đánh giặc cứu nước, truyền thống học hành đỗ đạt, Truyền thống lao động sản xuất.

2.2. Cơ cấu tổ chức và vai trò tự quản của cộng đồng trong việc bảo tồn, phát huy di sản văn hóa dòng họ Tiên Công

2.2.1. Cơ cấu tổ chức tự quản của cộng đồng

Sơ đồ 2.1. Cơ cấu tổ chức bộ máy dòng họ Tiên Công (Nguồn: NCS)

2.2.2. Tự quản về tài chính

Kinh phí tổ chức các hoạt động của dòng họ Tiên Công đều từ nguồn kinh phí xã hội hóa của con cháu trong dòng họ đóng góp lập thành quỹ chung của dòng họ. Trước kia một số họ có ruộng họ thì cũng có thêm nguồn quỹ thu từ hoa lợi của ruộng họ nhưng hiện nay tất cả các dòng họ Tiên Công không còn ruộng họ nên nguồn quỹ chủ yếu từ do đóng góp, cúng tiến của con cháu trong họ.

Quỹ họ của các dòng họ Tiên Công được hình thành từ 2 nguồn

chủ yếu đó là đóng theo xuất đình của dòng họ (Quy định chung) nhưng mỗi họ tùy vào xuất đình nhiều hay ít sẽ quy định số tiền đóng nhiều hay ít. Nguồn thu quỹ thứ 2: là nguồn cống tiến của các mạnh thường quân là con cháu của dòng họ.

Kinh phí thu thường niên được các dòng họ phân bổ cho các công việc: Một là chi các nghi lễ nghi thức trong dòng họ; Hai là chi tu sửa tu bổ di tích nhà thờ họ; Ba là chi công tác khuyến học.

Tuy nhiên đối với phí thường niên đóng theo xuất đình này thì thường không đủ chi trừ những họ lớn như họ Lê

2.2.3. Bảo vệ di tích nhà thờ họ và các hiện vật trong nhà thờ họ

2.2.3.1. Di tích nhà thờ họ

* Công năng sử dụng: là nơi thờ Tổ và nơi diễn ra các nghi thức nghi lễ giỗ tổ của họ và nơi con cháu tỏ lòng hiếu kính và cầu mong sự phù trợ của tổ tông. * Công tác bảo đảm an ninh tại các nhà thờ họ: việc tự bảo an ninh ở di tích nhà thờ họ và các hiện vật trong nhà thờ họ các dòng họ Tiên Công đã làm khá tốt cho tới thời điểm hiện nay. * Việc bảo vệ tu sửa nhà thờ họ: là trách nhiệm chung của cả hội đồng gia tộc cũng như tất cả các cá nhân trong dòng họ. * Việc giữ gìn và bảo quản các hiện vật trong nhà thờ họ: do dòng họ tự bảo quản, trông nom không để xảy ra mất mát và có phương án bảo quản với từng loại hiện vật, đồng thời cũng kịp thời bổ sung các hiện vật mới để phục vụ cho thực hành nghi lễ trong không gian các nhà thờ họ.

2.2.3.2. Mộ Tổ

Các hoạt động nghi lễ diễn ra trong họ đều phải ra mộ báo cáo xin phép tổ tiên. Chính vì vậy mỗi dòng họ Tiên Công chú trọng đầu tư bổ, xây dựng khang trang ngôi mộ tổ của dòng họ mình.

2.2.3.3. Gia phả

Hiện nay ở Quảng Yên các dòng họ Tiên công nhiều dòng họ còn lưu giữ bảo quản khá tốt gia phả cổ bằng chữ Hán và có những dòng họ còn giữ được cả hai loại cả gia phả bằng chữ Hán và gia phả chữ nôm.

2.2.4. Tổ chức các hoạt động lễ hội, nghi lễ dòng họ

2.2.4.1. Tổ chức hoạt động lễ hội Tiên Công

Mục đích của lễ hội Tiên Công là truy ơn những người có công khai phá biển, lập nên làng xã tại khu đảo Hà Nam. Ngày hội Tiên Công cũng là ngày hội mừng thọ của những người cao tuổi trong vùng đảo. Đây là lễ hội xã hội hóa hoàn toàn cả về kinh phí và nhân sự tổ chức.

2.2.4.2. *Giỗ họ*: Ngày nay đối với phong tục giỗ họ tại Quảng Yên của các dòng họ Tiên Công thì tục giỗ họ vẫn được các dòng họ duy trì như nghi thức đặc trưng nhất của vùng đất này, những ngày giỗ trong các dòng họ thì được lấy là ngày mất của các thủy tổ dòng họ.

2.2.4.3. *Họp họ*: Họp họ là một sự kiện mà các thành viên trong một dòng họ hoặc gia đình mở cửa để tụ họp và tương tác với nhau. Cuộc họp họ có mục tiêu tạo cơ hội cho các thành viên trong gia đình hoặc dòng họ tương gặp gỡ, chia sẻ thông tin, tận hưởng thời gian bên nhau, và thể hiện lòng yêu quý và đoàn kết.

2.2.4.4. *Truyền thống dòng họ*: Ngày nay trong quá trình hội nhập và phát triển con cháu các dòng họ Tiên Công vẫn duy trì và phát huy các truyền thống của dòng họ mình đó là truyền thống lao động sản xuất, truyền thống đánh giặc, truyền thống tương trợ, truyền thống tôn ty trật tự, truyền thống hiếu học....

2.3. Đánh giá chung

2.3.1. Kết quả đạt được

Những kết quả khảo sát ở các dòng họ Tiên Công ở Quảng Yên, Quảng Ninh cho thấy việc phát triển kinh tế xã hội đã có tác động tích cực đến đời sống của người dân theo hướng hiện đại, làm cho các giá trị văn hóa của cộng đồng trở nên đa dạng và phong phú hơn. Hoạt động tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy DSVH càng tốt sẽ góp phần đảm bảo sự phát triển bền vững cho phát triển bền vững đất nước hiện nay. Chính vì vậy, việc bảo tồn một số giá trị DSVH của các dòng họ Tiên Công ở Quảng Yên tiêu biểu như: các nghi thức nghi lễ, lễ hội, các di vật cổ vật trong từ đường dòng họ, các sinh hoạt văn hóa dòng họ... là yếu tố góp phần tạo nên sự phát

triển bền vững cho văn hóa hiện nay tại Quảng Yên.

2.3.2. Hạn chế

- Sự phối hợp giữa cơ quan chức năng, chính quyền địa phương với các dòng họ Tiên Công trong việc bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa chưa nhịp nhàng. - Các hoạt động tự quản về di sản ở các dòng họ chủ yếu mang tính chất tự phát. - Tính độc đáo và giá trị to lớn của các DSVH văn hóa dòng họ Tiên Công chưa thực sự được phát huy trong đời sống và trong các hoạt động. - Hạn chế về tài chính và hạ tầng. - Hạn chế về kiến thức và nhận thức. - Có sự xâm nhập văn hóa và toàn cầu hóa. - Công tác xã hội hoá để đầu tư vào các di tích văn hóa dòng họ còn gặp nhiều khó khăn. - Việc xây dựng chính sách và những kế hoạch đối với hoạt động quản lý di sản văn hóa còn chưa cụ thể. - Hoạt động bảo tồn và phát huy các giá trị DSVH của các dòng họ Tiên Công còn rất hạn chế. - Tự quản của cộng đồng trong bảo tồn DSVH dòng họ Tiên Công đối mặt với nhiều hạn chế và thách thức.

2.3.3. Nguyên nhân của thành công và hạn chế

2.3.3.1. *Nguyên nhân của thành công*: Trong những năm trở lại đây, các dòng họ Tiên Công đang ngày càng được sự quan tâm của chính quyền địa phương và nhiều thành phần xã hội, tạo động lực phát triển kinh tế - xã hội của địa phương, góp phần chuyển đổi cơ cấu kinh tế, tạo nhiều việc làm, nâng cao đời sống vật chất và tinh thần của nhân dân, góp phần xóa đói giảm nghèo.

2.3.3.2. *Nguyên nhân của những hạn chế*: Từ phân tích kết quả điều tra đã được đề cập ở trên và trao đổi với các chuyên gia có thể thấy một số nguyên nhân chủ yếu của hạn chế trên là do: Trên địa bàn Thị xã Quảng Yên hoạt động quản lý di sản văn hóa vẫn chủ yếu dựa vào nguồn ngân sách hạn chế của nhà nước; Cơ cấu tổ chức bộ máy trong lĩnh vực quản lý văn hóa ở cơ sở chưa hoàn thiện, thiếu kinh nghiệm và hạn chế năng lực quản lý; Sự phối hợp giữa cơ quan quản lý nhà nước và cộng đồng chưa thực sự được chú trọng;....

Tiểu kết

Bảo tồn và phát huy giá trị của di sản văn hóa trong bối cảnh hiện nay

ở Quảng Yên đang được đặt trong mối liên hệ với phát triển chung của văn hóa xã hội và sự phát triển của các ngành kinh tế khác trong đó là du lịch. Quản lý di sản được gắn kết chặt chẽ với việc xây dựng các sản phẩm du lịch chứa đựng những giá trị đặc trưng của vùng đất. Cùng với đó, sự phát triển của kinh tế và du lịch hiện nay cũng là phương thức hiệu quả để quảng bá rộng rãi giá trị di sản văn hóa của người dân Quảng Yên. Như vậy, phát triển du lịch văn hóa dòng họ ở Quảng Yên sẽ tạo điều kiện cho nhiều di sản văn hóa được sống dậy mạnh mẽ. Mô hình DSVH dòng họ ở Quảng Ninh là một trong những mô hình khá hấp dẫn đối với những du khách muốn có cơ hội được trải nghiệm, tìm hiểu các giá trị di sản văn hóa này. Qua phân tích thực tế cho thấy, hiện nay hoạt động du lịch đang diễn ra nhiều trong đời sống, nhưng chưa có chiến lược phát triển thực sự phù hợp để có thể gắn kết với các di sản văn hóa một cách hiệu quả, đòi hỏi các cơ quan chức năng và chính quyền địa phương phải tìm ra giải pháp khả thi hơn. Những kết quả khảo sát thực tế đã cho thấy vai trò của cộng đồng đặc biệt là các dòng họ Tiên Công ở Quảng Yên trong bảo tồn và phát huy DSVH hiện nay. Chính vì vậy, việc nâng cao nhận thức của các cơ quan chức năng và chính quyền địa phương và người dân đặc biệt là các dòng họ Tiên Công về bảo tồn và phát huy giá trị di sản là điều kiện tiên quyết để nâng cao hơn hiệu quả quản lý di sản nói chung và di sản văn hóa dòng họ Tiên Công nói riêng để hướng tới quản lý bền vững, thúc đẩy sự tương tác tích cực giữa con người và di sản. Vấn đề tự quản cộng đồng trong bảo tồn và phát huy DSVH dòng họ Tiên Công hiện nay đảm bảo sự liên kết và hỗ trợ trong thực hiện các hoạt động như việc duy trì gia phả, tổ chức các lễ hội gia đình và các lớp học truyền thống để bảo tồn và chuyển đạt kiến thức và giá trị gia đình đã và đang phải thích nghi với môi trường, thay đổi và tìm cách bảo tồn giá trị văn hóa truyền thống trong thời đại hiện nay.

Chương 3

NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA, ĐỊNH HƯỚNG VÀ GIẢI PHÁP NÂNG CAO VAI TRÒ TỰ QUẢN CỦA CỘNG ĐỒNG TRONG BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY DI SẢN VĂN HÓA DÒNG HỌ TIÊN CÔNG Ở QUẢNG NINH

3.1. Những vấn đề đặt ra đối với việc tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ Tiên Công hiện nay

3.1.1. Vấn đề nhận thức về vai trò di sản văn hóa dòng họ

Điều kiện kinh tế - xã hội, công nghệ phát triển mạnh mẽ như hiện nay đã tác động đến nhận thức của mọi người dân và các thành viên dòng họ Tiên Công về vai trò của di sản. Vấn đề nhận thức của người dân là một phần quan trọng của việc bảo tồn và phát triển di sản văn hóa ở Quảng Ninh, và nó đòi hỏi sự hợp tác giữa chính quyền địa phương, tổ chức xã hội và cộng đồng địa phương để đảm bảo rằng di sản văn hóa này được bảo vệ và phát triển một cách bền vững.

3.1.2. Hành lang pháp lý của tự quản cộng đồng

Tự quản cộng đồng thường dựa vào các nguyên tắc căn bản của tự quyết và tư duy phân quyền, trong đó quyền quyết định được giao cho “thủ lĩnh” của cộng đồng, chính là Hội đồng gia tộc. Tự quản cộng đồng có thể được thực hiện thông qua cơ cấu (bộ máy) tự quản do cộng đồng bầu ra. Hiện nay các dòng họ đều có những quy ước riêng của dòng họ mình. Tuy nhiên, các quy ước này mới chỉ là quy ước truyền miệng trong các buổi họp họ và tất cả quy ước chưa được công nhận của UBND cấp có thẩm quyền theo quy định của nhà nước. Hơn nữa các di tích của các dòng họ Tiên Công hiện nay được nhà nước xếp hạng di tích lịch sử cấp quốc gia nhưng nhà nước lại không thể áp dụng thực hiện việc quản lý toàn diện đối với các di tích này như các loại hình di tích khác do nó là sở hữu của tư nhân. Chính vì vậy cần xây dựng hành lang pháp lý cho vấn đề tự quản của các dòng họ để họ tự quản lý theo định hướng chung của nhà nước là điều cần thiết hiện nay. Và cơ sở pháp lý đó chính là bộ qui ước của các dòng họ.

3.1.3. Nghiên cứu, thống kê hiện trạng, bảo quản di sản văn hóa dòng họ với ứng dụng kỹ thuật công nghệ số

Nghiên cứu, thống kê di sản văn hóa dòng họ không chỉ để nắm rõ hiện trạng của di sản, mà quan trọng hơn là lấy đó làm cơ sở khoa học để có những giải pháp phát triển, bảo tồn và phát huy giá trị các di sản. Cần phải có những định hướng áp dụng kỹ thuật bảo quản

trùng tu để đảm bảo di tích không bị hư hại như phòng chống mối mọt, ẩm mốc hay kỹ thuật bảo quản hiện vật cổ ở các chất liệu khác nhau (giấy, vải, đồng, gỗ....).

3.2. Định hướng bảo tồn và phát huy di sản văn hoá dòng họ Tiên Công trong giai đoạn hiện nay

3.2.1. Định hướng chung từ phía Nhà nước

DSVH dòng họ là một tiêu hệ thống cấu thành văn hóa dân tộc. Việc bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ cũng nằm trong sự phát triển chung của văn hóa dân tộc. Trong thực tế, các quan điểm định hướng bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dân tộc đã được đề cập trong các nghị quyết, văn bản chỉ đạo của Đảng và Nhà nước.

3.2.2. Định hướng của tỉnh Quảng Ninh

Đối với tỉnh Quảng Ninh, ngày 9/3/2018, BCH Đảng bộ tỉnh đã ban hành Nghị quyết số 11-NQ/TU về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Quảng Ninh đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững. Đề án Quản lý và tổ chức lễ hội trên địa bàn tỉnh Quảng Ninh từ nay đến 2025, định hướng đến năm 2030” năm 2022 của Sở VH TT tỉnh Quảng Ninh. Như vậy với hai quan điểm này các hoạt động bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội cũng nhấn mạnh vai trò của cộng đồng trong hoạt động và đảm bảo các lợi ích của cộng đồng.

3.3. Giải pháp nâng cao vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ Tiên Công

3.3.1. Nhóm giải pháp về cơ chế chính sách hỗ trợ tự quản của cộng đồng

Ban hành các chính sách xã hội hóa quản lý di sản văn hóa, chính sách tôn vinh những cá nhân có đóng góp cho hoạt động bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa, cơ chế chính sách về đầu tư, phát triển văn hóa, chính sách phát triển nguồn nhân lực, Cần tổ chức các lớp tập huấn nâng cao hiểu biết của đội ngũ cán bộ quản lý về văn hóa và các lĩnh vực có liên quan ở tỉnh Quảng Ninh, các địa phương.

3.3.2. Nhóm giải pháp nâng cao nhận thức về vai trò của di sản văn hóa dòng họ

- Đối với đội ngũ cán bộ quản lý nhà nước: bên cạnh việc tuyên truyền các văn bản pháp luật liên quan tới lĩnh vực quản lý di sản, cần lồng ghép các vấn đề đang vướng mắc của các dòng họ Tiên Công trong thực tế để cùng thảo luận đưa ra hướng giải quyết tối ưu nhất. - Đối với cộng đồng dòng họ: Các dòng họ Tiên Công qua quá trình sinh sống đã tạo ra các di sản văn hóa độc đáo. Họ chính là chủ thể sáng tạo các giá trị văn hóa đó. Chính vì vậy, có bảo tồn được các di sản đó hay không còn phụ thuộc vào chính nhận thức của những thành viên của các gia đình dòng họ.

3.3.3. Nhóm giải pháp phát huy hiệu quả bộ máy tự quản về di sản văn hoá dòng họ

Cần hoàn thiện cơ cấu bộ máy của cộng đồng để họ tự quản lý, điều hành việc bảo tồn và phát huy giá trị DSVH của các dòng họ. Hoàn thiện, nâng cao hiệu quả hoạt động của bộ máy tự quản gồm có chủ tịch HĐGT và các thành viên tức là cơ cấu bộ máy của HĐGT các dòng họ Tiên Công. Bên cạnh đó, để đáp ứng với nhu cầu xã hội phát triển hiện nay trong các hoạt động của dòng họ các dòng họ nên bổ sung ban truyền thông với một số thành viên là lớp trẻ có hiểu biết về dòng họ cũng như thành thạo về công nghệ thông tin để có thể phụ trách mảng truyền thông cũng như hỗ trợ cho các hoạt động truyền thông sử dụng kỹ năng công nghệ hiện nay.

3.3.4. Giải pháp về huy động các nguồn lực đầu tư

Nhìn nhận và đánh giá đúng thực trạng các di sản văn hóa dòng họ Tiên Công để có phương án đẩy mạnh tăng cường huy động các nguồn lực xã hội tham gia bảo vệ di sản và có chính sách hỗ trợ cho các tổ chức, cá nhân tài trợ kinh phí cho hoạt động bảo vệ di sản.

3.3.5. Nhóm giải pháp phát huy vai trò của cộng đồng trong quản lý di sản văn hóa gắn với phát triển du lịch

Tạo cơ hội cho các thành viên trong dòng họ để học hỏi về giá trị và ý nghĩa của DSVH dòng họ Tiên Công. Khuyến khích sự tham gia của các thế hệ khác nhau trong dòng họ bằng việc tạo các hoạt động và sự kiện phù hợp với từng độ tuổi để thúc đẩy sự kết nối và

truyền đạt DSVH dòng họ Tiên Công. Có thể tổ chức các buổi hội thảo luận hoặc khóa học về DSVH dòng họ. Khuyến khích thành viên trong họ tham gia vào các hoạt động cộng đồng và từ thiện có liên quan đến DSVH dòng họ Tiên Công giúp duy trì và phát triển và gắn kết với cộng đồng nhiều hơn. Đồng thời, HĐGT cũng nên tìm hiểu về các chương trình và nguồn tài trợ.

3.3.6. Nhóm giải pháp tăng cường truyền thông, quảng bá về di sản văn hóa dòng họ Tiên Công

Kết hợp công nghệ số và truyền thông, Tuyên truyền trên các phương tiện đại chúng, Phát hành các ấn phẩm có nội dung thông tin thú vị về vùng đất Quảng Yên, **Kết hợp với câu lạc bộ Hán Nôm của Trung tâm UNESCO nghiên cứu các dòng họ Việt Nam để dịch các văn bia, câu đối và gia phả, Xin hỗ trợ từ các tổ chức bên ngoài chuyên về nền tảng số,...**

3.3.7. Nhóm giải pháp tăng cường hiệu quả phối hợp giữa ngành Văn hóa, Du lịch với các ngành và tổ chức liên quan

Bảo tồn phát huy DSVH các dòng họ Tiên Công ở Quảng Yên hiện nay phụ thuộc vào sự hợp tác giữa ngành Văn hóa, Du lịch với các ngành liên quan trong việc khai thác tài nguyên, bảo vệ môi trường cảnh quan, tạo điều kiện thuận lợi cho phát triển du lịch.

3.3.8. Giải pháp về tăng cường vai trò của Đảng, phối hợp giữa quản lý Nhà nước và vai trò của cộng đồng, các tổ chức trong tỉnh

Các cơ quan quản lý nhà nước cần đóng vai trò định hướng, giám sát hoạt động của các ban quản lý tại các di tích này, đồng thời thường xuyên tổ chức các lớp tập huấn, phổ biến kiến thức về di tích, về di sản văn hóa cũng như nghiệp vụ quản lý cho các thành viên của các ban quản lý của dòng họ, phối hợp đồng bộ giữa các cơ quan quản lý nhà nước với cộng đồng.

3.3.9. Nhóm giải pháp lồng ghép quản lý, tổ chức và bảo vệ phát huy di sản văn hóa trong phát triển kinh tế, văn hóa, thể thao và du lịch của tỉnh

Tăng cường sự kết hợp giữa quản lý tổ chức và bảo vệ phát huy

DSVH trong phát triển kinh tế, văn hóa, thể thao và du lịch của tỉnh. Đảm bảo mối liên kết giữa quản lý và tổ chức hoạt động bảo tồn và phát huy DSVH với phát triển kinh tế du lịch. Xây dựng các chương trình, quảng bá giữa các địa phương trong khuôn khổ các di sản văn hóa dòng họ Tiên Công - Rà soát, kiểm tra đánh giá các di sản văn hóa dòng họ Tiên Công. Tích cực mở rộng trao đổi, tăng cường kết nối DSVH dòng họ Tiên Công trong đó có lễ hội Tiên Công với các tỉnh lân cận.

Tiểu kết

Những quan điểm định hướng về phát triển văn hóa đã được đề cập trong nhiều Nghị quyết, văn bản quản lý chỉ đạo của Đảng và Nhà nước. Sau những năm đổi mới (năm 1986) có nhiều Nghị quyết, văn bản quản lý chỉ đạo được ra đời, trong đó Nghị quyết Trung ương 5 khóa VIII của Đảng về văn hóa được chúng tôi vận dụng, khái thác trong luận án. Những nghị định, pháp lệnh này thể hiện rõ những quan điểm của Đảng và Nhà nước đối với việc bảo tồn và phát huy các loại hình, các cấp độ di sản văn hóa ở những thời điểm, hoàn cảnh lịch sử cụ thể của đất nước. Từ thực tiễn nghiên cứu về tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ Tiên Công cho thấy một số vấn đề cần đặt ra như: vấn đề nhận thức về vai trò di sản văn hóa dòng họ; hành lang pháp lý của tự quản cộng đồng; nghiên cứu, thống kê hiện trạng di sản văn hóa dòng họ với ứng dụng công nghệ số... Những vấn đề đặt ra này vừa là cơ hội, vừa là những thách thức của quá trình bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ hiện nay. Trên cơ sở các quan điểm định hướng bảo tồn và phát triển văn hóa của Đảng và Nhà nước, và xuất phát từ thực tiễn, tác giả luận án đề xuất các giải pháp, được phân thành hai nhóm: Nhóm giải pháp chung và Nhóm giải pháp cụ thể. Các nhóm giải pháp đều nhằm nâng cao hiệu quả tự quản của cộng đồng, dòng họ trong bảo tồn và phát huy DSVH dòng họ Tiên Công trong mối liên hệ với phát triển văn hóa tại địa phương, nâng di sản văn hóa dòng họ lên những tầm cao mới, khai thác hiệu quả những giá trị của di sản

văn hóa dòng họ gắn kết với phát triển du lịch.

KẾT LUẬN

1. Thị xã Quảng Yên là một địa bàn có nhiều làng cổ thuộc Khu đảo Hà Nam - vùng đất được hình thành do nhiều nhóm dân cư đến quai đê lấn biển, khai đất, lập làng. Từ buổi đầu định cư và trong suốt quá trình phát triển, cư dân đảo Hà Nam không ngừng đấu tranh với sóng biển, triều dâng, gió bão dữ dằn ở vùng cửa biển này, để bảo vệ đất, bảo vệ xóm làng. Trong sản xuất nông nghiệp luôn phải đấu tranh với hạn hán, úng lụt. Do vậy việc bảo vệ đê điều, làm thủy lợi và canh tác nông nghiệp, cư dân trên đảo luôn cần có sự liên kết và thống nhất cao của cả cộng đồng. Tất cả những điều kiện trên đây là tiền đề cho các dòng họ Tiên Công phát triển, văn hóa các dòng họ Tiên Công nảy sinh và mang những dấu ấn đặc trưng riêng cho mỗi dòng họ và góp phần làm phong phú bản sắc văn hóa Yên Đông và cả khu đảo Hà Nam.

2. Văn hóa các dòng họ Tiên Công ở Quảng Ninh trước hết là văn hóa của những dòng họ có truyền thống khai hoang lập làng, thờ các vị Tiên Công là sự phụng thờ các vị tiền hiền khai khẩn là một hình thức sinh hoạt văn hóa cộng đồng phổ biến của người Việt. Song đến nay chỉ còn ở vùng đảo Hà Nam, Thị xã Quảng Yên, tỉnh Quảng Ninh, là còn lưu giữ được hình thức sinh hoạt này với đầy đủ ý nghĩa của nó là nhằm ca ngợi tinh thần lao động bền bỉ, ý chí kiên cường, đề cao tinh thần đoàn kết cộng đồng bền chặt của những người quai đê lấn biển, tạo dựng đất mới vì sự nghiệp phát triển của cộng đồng. Những bài học từ thế hệ tiền nhân vẫn luôn có ý nghĩa giáo dục trong cuộc sống hôm nay. Với nền tảng đó, các thế hệ con cháu của các dòng họ Tiên Công đã có những đóng góp to lớn cho công cuộc xây dựng và phát triển đất nước trên tất cả các mặt chính trị, kinh tế, giáo dục, văn hóa - xã hội. Đây là một sinh hoạt văn hóa cộng đồng cần được bảo tồn và phát huy giá trị trong đời sống văn hóa đương đại.

3. Trong quá trình hình thành phát triển các dòng họ Tiên Công ở Quảng Yên đã tạo dựng dấu ấn văn hóa riêng của mình. Đó là một hệ thống các di tích thờ cúng, là những di sản văn hóa có giá trị của Yên Đông, của vùng đảo Hà Nam nói riêng và của tỉnh Quảng Ninh nói chung. Nơi đây có sự hội tụ của nét đặc trưng văn hóa biển và

văn hóa đất liền. Sự tồn tại của các di tích trên là một minh chứng hùng hồn cho tinh thần mở đất, lập làng, giữ nước cùng các sinh hoạt cộng đồng làng xã qua các thời kỳ lịch sử. Sự ra đời, tồn tại và phát triển của các di tích lịch sử - văn hóa trong tín ngưỡng thờ Tiên Công mãi mãi là niềm tự hào của người dân vùng đảo Hà Nam. Gắn liền với các yếu tố vật thể, những yếu tố văn hóa phi vật thể, cũng được dòng họ duy trì đều đặn đến nay tạo nên chất keo kết dính mỗi dây liên hệ huyết thống, giúp cho dòng họ duy trì được truyền thống tốt đẹp của các dòng họ. Tất cả đều phản ánh rất rõ đặc điểm văn hóa cũng như những đóng góp của các dòng họ Tiên Công với đất nước trong giai đoạn lịch sử từ đầu thế kỉ XV đến thời kì hiện nay.

4. Những giá trị văn hóa truyền thống của các dòng họ Tiên Công nơi đây đã thực sự trở thành nguồn tài nguyên quý giá cho văn hóa địa phương, góp phần phát triển kinh tế - xã hội. Chính vì vậy, phát huy vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo vệ di sản văn hóa dòng họ Tiên Công kết hợp với việc xây dựng cơ chế chính sách phù hợp, hỗ trợ tích cực của các thành phần trong xã hội, chắc chắn di sản văn hóa dòng họ Tiên Công sẽ là sản phẩm độc đáo trong phát triển du lịch tại địa phương.

5. Dựa trên cơ sở quan sát và dựa vào kết quả điều tra tại địa bàn nghiên cứu tác giả nhận thấy: Vai trò tự quản của cộng đồng trong bảo tồn và phát huy DSVH dòng họ Tiên Công là nền tảng cho phát triển văn hóa cộng đồng bền vững. Mặt khác, phát huy giá trị DSVH dòng họ cũng là mục tiêu gắn kết chặt chẽ với phát triển kinh tế xã hội, nâng cao dân trí, tạo điều kiện để người dân có cơ hội tiếp cận với giá trị mới của nhân loại. Quản lý của cộng đồng về DSVH dòng họ Tiên Công đã có những tác động tích cực đến đời sống của người dân nơi đây và nó cần được chú trọng bằng nhiều phương thức và giải pháp thiết thực phù hợp để nhiều giá trị văn hóa truyền thống của vùng đất không bị mai một đi.

6. Các dòng họ Tiên Công với tư cách là chủ thể sáng tạo di sản văn hóa của vùng đất. Dòng họ thường là một phần quan trọng của di sản văn hóa, và người dân trong dòng họ cũng có thể đóng góp vào việc bảo tồn và phát triển nó. Người dân và cộng đồng đóng một vai trò quan trọng trong việc bảo tồn và phát triển di sản văn hóa. Họ không chỉ là những người tiêu

dùng của di sản này mà còn là những chủ thể sáng tạo quan trọng và họ cũng là những người duy trì và bảo vệ di sản văn hóa của họ. Qua việc truyền đạt kiến thức, truyền thống và kỹ năng từ thế hệ này sang thế hệ khác, họ đóng vai trò quan trọng trong việc giữ gìn di sản này khỏi biến mất. Bên cạnh đó người dân và cộng đồng thường đóng góp vào việc phát triển và làm mới di sản văn hóa. Thúc đẩy du lịch văn hóa và phát triển kinh tế địa phương: Di sản văn hóa thường là một nguồn tài nguyên quý báu cho du lịch văn hóa. Các dòng họ Tiên Công cũng tham gia vào việc bảo tồn và phát triển di sản văn hóa có thể tạo ra sự đoàn kết trong cộng đồng và tăng cường nhận thức về bản sắc văn hóa của họ. Điều này có thể giúp duy trì danh tính văn hóa và tạo nền tảng cho sự hiểu biết và tôn trọng đối với các giá trị văn hóa khác nhau. 7. Ngày nay, cùng cả nước đang đẩy mạnh sự nghiệp công nghiệp hóa và hiện đại hóa, con cháu của các dòng họ Tiên Công ở Quảng Yên dù đang sinh sống ở quê hương hay đã an cư lập nghiệp ở nơi khác vẫn luôn mang trong mình những đức tính, những truyền thống, những nét văn hóa đặc trưng của những dòng họ từng một thời vang bóng trên diện trường chính trị - văn hóa của đất nước. Những di tích thờ cúng, những mặt tích cực, những truyền thống tốt đẹp, như sự gắn kết, cố kết dòng họ, luôn có ý thức hướng về cội nguồn, tích cực đóng góp xây dựng các công trình chung, các hoạt động chung của dòng họ, ý thức tôn trọng tôn ty trật tự trong dòng họ, hòa đồng trong cộng đồng làng xã và nhất là truyền thống lao động sản xuất, đánh giặc cứu nước, hiếu học và khoa bảng, gắng công học để đem tài năng, đức độ để đóng góp xây dựng đất nước quê hương, không hổ thẹn với các vị Tiên Công. Chính họ là những người có công đầu tiên để văn hóa các dòng họ Tiên Công phát huy tốt vai trò của nó đối với việc củng cố bền vững sợi dây liên kết cộng đồng, làm cho sinh hoạt văn hóa tinh thần của người Việt không mất đi sự phong phú đa dạng. Từ đó, giáo dục các thế hệ trẻ đạo lí uống nước nhớ nguồn, biết ơn công lao của người đi trước, đúng như ý nghĩa mà những người dân địa phương đã gọi nó một cách dân dã là lễ trả ơn và đến nay nó vẫn mãi là một sinh hoạt văn hóa tinh thần hữu ích cho người dân đảo Hà Nam nói riêng và người Quảng Ninh nói chung.

**DANH MỤC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ
ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN**

1. Vũ Thị Bích Duyên (2018), “Các dòng họ Tiên Công trong bảo tồn, phát huy di sản văn hóa ở khu đảo Hà Nam”, Tạp chí *Văn hóa Nghệ thuật*, số 410, tr.19-21.

2. Vũ Thị Bích Duyên (2019), “Thờ Tiên Công - Hình thức thờ cúng tổ tiên độc đáo tại Khu đảo Hà Nam, thị xã Quảng Yên, tỉnh Quảng Ninh”, *Kỷ yếu Hội nghị nghiên cứu khoa học của Nghiên cứu sinh năm 2018*, Nxb Thế giới, Hà Nội, tr.47-57.

3. Vũ Thị Bích Duyên (2022), “Di tích nhà thờ họ Tiên Công với việc giáo dục truyền thống lịch sử văn hóa cho thế hệ trẻ”, *Kỷ yếu Hội nghị nghiên cứu khoa học của Nghiên cứu sinh năm 2021*, Nxb Thế giới, Hà Nội, tr.21-37.

4. Vũ Thị Bích Duyên (2023), “Tục thờ Tiên Công ở Quảng Yên, Quảng Ninh với việc giáo dục văn hóa truyền thống hiện nay”, Tạp chí *Văn hóa và nguồn lực*, số 2(34), tr.36-43.